OMTALER AV DOKTORAVHANDLINGER

Cecilie Endresen. 2010. *Is the Albanian's religion really "Albanianism"? Religion and nation according to Muslim and Christian leaders in Albania.* Doktoravhandling, Universitetet i Oslo.

Av Anne Stensvold

Cecilie Endresens doktorgradsavhandling vil interessere alle som er interessert i feltet religion og politikk. Selv om avhandlingen tar for seg et land som det er få som kjenner, er *måten* Endresen analyserer religionspolitiske forhold på, og spørsmålene hun stiller, av allmenn interesse. Avhandlingens tittel er imidlertid noe kryptisk og kan (feilaktig) komme til å skremme mange som ellers ville ha glede av å lese Endresens skarpe analyser. Som alltid når det dreier seg om empiriske studier er det nødvendig å ha en del konkret bakgrunnskunnskap på plass for å kunne danne seg et bilde av avhandlingens bidrag til kunnskap om et tema (her: Albania). Men som sagt, denne avhandlingen er interessant lesning også for dem som har sin forskningsinteresse i andre land og kontinenter. Endresens analyse av intervjuer hun har hatt med religiøse ledere er et inspirerende og lærerikt bidrag til forskningen på religion som politisk maktfaktor. Da får leseren heller belage seg på å bli kjent med albansk historie på kjøpet.

Albania er et multi-religiøst samfunn med bakgrunn som ottomansk provins i periferien av det muslimske imperiet. I dag er det Europas fattigste land, med erfaringer fra et ekstremt religionskritisk kommuniststyre (1945–1991) med forfølgelse av troende og forbud mot enhver religiøs praksis, selv innenfor husets fire vegger. Etter kommunismens fall har det vært en oppblomstring av trossamfunn og religiøsitet, som i andre østeuropeiske land. Men det som gjør Albania spesielt, er religiøs pluralisme (tradisjonelt regnes ca. 70 % som muslimer, 20 % ortodokse kristne og 10 % katolikker) i en etnisk sett enhetlig stat.

Siden landet ble selvstendig (1913) har Albania vært en sekulær stat med en tydelig areligiøs form for nasjonalisme, formulert i slagordet "albanernes felles tro er å være albaner." Endresen tar utgangspunkt i dette sitatet når hun

intervjuer religiøse ledere og spør dem om deres syn på Albania som nasjon og religionens plass i samfunnet.

Som avhandlingstittelen tilsier, er det religionens rolle i albansk nasjonalisme som er Endresens hovedinteresse. Materialet hennes består av dybdeintervjuer med religiøse ledere fra Albanias fire offisielt anerkjente trossamfunn – Bektashi sufisme, Den katolske kirke, Det islamske trossamfunn og Den ortodokse kirke –, samt av bøker og brosjyrer utgitt av disse fire trossamfunnene og innsamlet under flere feltarbeidsopphold mellom 2003 og 2006.

Endresens språkkompetanse gir ikke bare avhandlingen et solid empirisk grunnlag, men er også en helt nødvendig forutsetning for studier av albanske forhold. Internasjonal forskning på religion i Albania er så å si ikke-eksisterende, og albansk forskningslitteratur om historiske og religionshistoriske forhold, i den grad den overhode finnes, er preget av sterke ideologiske føringer. Endresens avhandling er dermed et pionérarbeid som er blitt til under krevende forhold.

Endresens forskningsspørsmål er religiøse lederes syn på albansk nasjonal identitet. Religion er viktig, og spørsmålet er hvordan de religiøse lederne resonnerer omkring religiøs tilhørighet og nasjonal identitet i dagens multireligiøse Albania. Tesen er at det før-kommunistiske idealet om albansk nasjonal identitet er overordnet religiøs identitet.

Gjennom diskursanalyse viser Endresen hvordan de religiøse lederne tematiserer religion og nasjon ved hjelp av ulike standardfortellinger. Men intervjuene viser også en felles innsikt om at religion er en sterk identitetsmarkør som bærer i seg muligheten til splittelse i "det albanske folk". For de religiøse lederne Endresen intervjuer, er nasjonal identitet forankret i religion – spesielt i den enkelte lederens egen religion, men ingen av lederne synes å se noen konflikt mellom albansk nasjonal identitet og sin religiøse identitet.

Endresens analyse bygger på hennes egen videreutvikling av Anthony P. Cohens teori om symbolsk konstruktivisme.[1] Det overordnede skillet mellom "oss" og "dem" er forankret i myter som harmoniserer motsetningen mellom nasjonalt og religiøst fellesskap. Grensen mellom det nasjonale og det religiøse er et felles tema hos alle de religiøse lederne hun intervjuer. De forholder seg til (hver sin versjon av) de viktigste nasjonale mytene, men gir også sine religiøse trosforestillinger en nasjonal fortolkning.

Nøkkelbegreper her er fellesskap og identitet: Hun skiller mellom "fellesskap" forstått som en analytisk kategori og Fellesskap som refererer til konkrete

religiøse institusjoner. Endresens fokus er "fellesskap" som konstrueres gjennom symboler og myter og som individet identifiserer seg med i bestemte kontekster. Analysen viser at de to nivåene slett ikke alltid er sammenfallende hos de religiøse lederne. I løpet av intervjuene identifiserer de religiøse lederne seg med ulike fellesskap; med albanere; nasjonen, staten, lokalsamfunnet; sitt eget trossamfunn; religion og et transnasjonalt religiøst fellesskap. Definisjonen av "oss" avhenger med andre ord av kontekst. På denne måten nyanserer Endresen tradisjonelle forestillinger om de religiøse ledernes nasjonalistiske grunnholdninger og viser hvordan de, på hver sin måte forholder seg til en felles virkelighet ved å omforme og tilpasse sitt eget myterepertoir og religiøse selvforståelse.

Gjennom diskursanalyse viser Endresen hvordan de religiøse lederne tematiserer religion og nasjon ved hjelp av ulike standardfortellinger. Men intervjuene viser også en felles innsikt om at religion er en sterk identitetsmarkør som bærer i seg muligheten til splittelse i "det albanske folk". Avhandlingen forholder seg til det narrative planet og gjør ingen forsøk på å trekke linjer til konkrete samfunnsforhold. For eksempel blir de religiøse ledernes arbeid innenfor sine respektive religiøse organisasjoner ikke behandlet, og Endresen omtaler heller ikke de religiøse ledernes rolle i dagens albanske samfunnsliv.

Analysen gir et innblikk i hvordan de ulike lederne navigerer innenfor rammene av en nasjonalstat der religiøse organisasjoner kun har vært en lovlig del av samfunnet de to siste tiårene. I det samfunn der religiøse ledere og organisasjoner fortsatt står så svakt og oppslutningen om sekulær nasjonalisme står sterkt, er det nettopp den albanske multi-religiøse tradisjonen som legitimerer deres eksistens. Dette er innsikter som har overføringsverdi til andre multi-religiøse stater. I en sekulær stat og samfunnsordning som eksplisitt tar avstand fra religion ut fra tanken om at ulik religiøs tilhørighet virker splittende på folket, kan religiøse ledere allikevel bidra til å bygge en sterk religiøs identitet – så lenge skillet mellom religion og stat opprettholdes.

1. A.P. Cohen (red.), *Signifying identities: anthropological perspectives on boundaries and contested values*, London/New York 2000.